

tera i a Valls, em negaren que el dim. es digui popularment; i asseguraren que també el de Cabra es diu *fuskáldas*; i, si volen distingir, anomenen a aquest «*Fuskáldas del Pont*», i l'altre, «*Fuskáldas de Valls*».

MENCIONS ANT. Sembla que totes elles es refereixen al de Cabra (avui oficialment *Fonscaldetes*, en dim., potser perquè ha crescut menys que l'altre, suburbí de Valls?). 1155: *Fons Calles* (Font Rius, C. d. p. 1, 99.12). En els següents, del *Llibre Blanc de Santes Creus*, va quasi sempre citat junt amb *Salmella* (*Celmella*, *Ceumella*) i altres pobles situats al N. de Cabra i ja molt lluny de Valls. 1173: *Fontes Calidas* (§ 161.5); 1178: *Fons Caldas* (§ 203); 1178 (§ 205); 1179: *Fons Calles* (§ 220.5); 1182 (§ 351.6); 1186: *Fontibus Calidis* (Kehr, *Papsturk*, 524); 1188 (*L. B. Stes. Creus*, § 315; i *BABL* II, 44.46); 1191 (*L.B.S.C.*, § 348); 1196: grangia de *Fontis Calidis* (com granja del monestir, ib. § 839). També Fort i Cogul, *El Senyoriu de Stes. Creus* (p. 466 etc.) en dona moltes cites, p. ex., en 3 o 4 docs. des de 1172 a 1481, tots ells *Fontes Calidas*, mai en dim. i totes podrien ser relatives al del Pla de Cabra.

Encara que **FONTES CALIDAS** vol dir 'fonts calentes', Manuel de Montoliu, 1955, se'm manifestava meravellat perquè, encara que home de Valls i rodalia, no havia sabut trobar ell cap font calenta a Fontscaldes de Valls. En les meves enquestes de 1955 i en les de 1964 a Valls i els pobles del voltant, vaig poder constatar que és així: en tot el petit terme de *Fontscaldes de Valls*, a penes hi ha cap font, calenta o freda (única la que anomenen *La Fonteta* o *Font del Cisquet*, insignificant, i m'asseguraren que és de temperatura fresca tant a l'hivern com a l'estiu. Seria, doncs, perquè el nom ve del de Cabra, a on sí que n'hi ha bastantes i ben conegudes; de la temperatura d'aquestes podria venir el nom, i des d'allí propagar-se al de Valls, que hi és limítrof. Vaig quedar, però, amb algun dubte que aquí podria haver-hi «gat amagat» (com semblava insinuar-ho En Montoliu).

De fet, les dades que veig més tard reivindiquen aquesta sospita. En un doc. ben arcaic, de 1076, es llegeix «ipso monte de *Ipsa Calvela*» com afrontació de l'alou de *Puig d'Anguera*, i també de *Figueroles*: (*Llibre Blanc de Stes. Creus*, § 16). Nom poc conegut, que reapareix, però, en un doc. de 1173, si bé en plural, i aquí com a nom d'un curs o naixement d'aigua: «aquam de *Calvelas*»: és afrontació Or. de *Celmella* (ib. § 160.8); ara bé, en un doc. expedit l'endemà (9-II-1173) i, segons sembla, parlant d'un lloc diferent: «alode in term. castrí de *Celmella*, in loco voc. ad *Fontes Calidas*» (ib. § 161.3). Recordem que Figuerola és entremig de Fontscaldes (4 k.) i Fontscaldetes (6 k.); i que, essent *Celmella* un castell termenat, el seu terme s'havia d'estendre força enllà. D'altra banda *Anguera* és conegut sobretot com nom del riu Anguera, afluent esq. del Francolí, però com que ve de llevant, ha de néixer al peu d'aqueix *Puig d'Anguera*, que deu ser a la serra partionera entre el Francolí i el Gaià, probablement damunt mateix de l'actual Fontscaldetes.

Ara bé, aqueix intrigador *Calvela*, -es, es podria explicar per l'àrab: on *qalb*, pròpiament 'cor', pren diverses accs. translàtiques, o metafòriques: 'bell mig d'una cosa', 'l'entranya', «moëlle, noyau» i també 'puresa';¹ el fem. *qalba* «fatigue, peine». I aquí podem tenir un cas del 'superlatiu islàmic' *qalb-él-Lab*, sigui en el sentit de 'la divina meitat, el mig mateix', o 'el de la màxima puresa'.

Imaginarem, doncs, que hi hagué dues etimologies diferents, designant cada un dels dos llocs: *Fontscaldes* el nom romànic (A); i *Fontscaldetes* (B) disfressa catalana d'un nom àrab *ain qalb-él-Lab*, que aflora encara sota aquella «aqua de *Calvelas*» de 1173, abans *sa Calvela* («ipsa Calvela») de 1076. Sota la influència de *Fontscaldes* (així en l'altre doc. de 1173, i en els molts que ja he citat abans), *Ain Qalbèlla* es canviaria en *Fontes Caldetes* sense altre canvi que el de *b* en *d*, i el de *ll* en *t*, i la traducció de *ain* pel sinònim cat. *font*s, obeint a l'imperi del NL veí (A) *Fontscaldes*. Al capdavall és ben conegut que la temperatura de les fonts pot canviar radicalment en pocs segles per l'obra dels fets geològics; i encara és més fàcil que se'n perdin moltes, engolides per avencs subterranis o fets geològics. Cap estranyesa doncs que a penes hi hagi fonts en el terme de Fontscaldes de Valls.

Font Dama, V. 15 *Fontes de Salses Fonteana* (V. de Cardós), V. 8 *Fontjanina*

5. LA FONT D'EN CARRÓS, poble de l'Horta de Gandia. *Pron. loc.*: *la fon den karòs*, 1935, Moll i SGuarner, i així ho vaig oir allí mateix en l'enq. de 1963 (xxxiii, 45-47). SSiv. (p. 234-5) en troba dades des de 1328, quan s'hi va fer l'esgl.; el 1368, se li donà carta a fur de València (*EEMCA* III, 272), però segons SSiv. en aquesta data es deia *Font de Potries* (població veïna d'aquest poble). En doc. de 1281: alqueria dita *La Font*, sobre la qual intervé el justícia de Gandia amb En *Carroç*? senyor de Rebollet (MtzFdo., *Doc. Val. ACA* II, n.º 1334). Almenys des de llavors devia pertànyer a En Carroç, car Rebollet figura com anex de La FONT el 1534, pertanyents a la mateixa parr. que Oliva. En tot cas el rei reconeix en doc. de l'a. 1300 que «La Font» pertany a *Fc. Carroçii* (*El Arch.* I, 200.9).

El 1574 el «Beato» Juan de Ribera en féu vicariat d'Oliva, amb 27 cases de moriscos i 50 de cristians vells. Era població mixta de moriscos i cristians fins al S. XVI amb 70 cases en el cens de 1527, 30 moriscos el 1563; el 1572 235 que es declaren «cristians vells» (?), el 1602 només hi consten 26 moriscos (Lapeyre, p. 41). I el 1609, posen *Pont d'en Carrós* (Reglà, p. 112) pertanyent al Duc de Gandia, amb 160 «cristianos viejos», on *Pont* és err. tip. per *Font*. En temps de Cavanilles (II, 146), que li diu *Font den Carrós*, ja tenia 260 veïns. Litigis amb Oliva en el S. XVI (*El Arch.* I, 145). Conjectures incertes de A. Esteve sobre el passat remot del lloc, en *El Arch.* IV, 236-8.

Font Dianis, V. 8 *Fontjanina Font Estremer*, -mera, -mart, V. 16 *Fontes de Salses*